

NEMZETI ÉS/VAGY EURÓPAI IDENTITÁS?

Önazonossági kérdések és hatásuk az integráció jövőjére

POLITICAL CAPITAL
POLICY RESEARCH & CONSULTING INSTITUTE

2013. április

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

Political Capital Policy Research and Consulting Institute
H-1082 Budapest, Futó utca 47-53.

Telefon: +36 1 430 66 99
Email: info@politicalcapital.hu

A tanulmányt a Friedrich Ebert Stiftung támogatta.

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék	3
Vezetői összefoglaló	4
Az európai identitással kapcsolatos kutatási adatok áttekintése	5
Európai és/vagy nemzeti identitás	5
Az Európai Uniót jelképező értékek	7
Az Európai Unióval kapcsolatos érzések	7
Az EU 2030-ban	8
A nemzeti érzés és az európai identitás kapcsolata	10
Politikai és gazdasági környezet	10
Út a válságig	10
A válság szerkezete és tényezői	11
Az euroszkepticizmus erősödése	13
Társadalmi és kulturális környezet	15
A közösségi érzés hiánya	15
Miért gyenge a közös identitás?	16
Európai identitás a magyar társadalomban	18
Az Európai Unió eszközrendszerének vizsgálata	20
Gazdasági intézményrendszer	20
Politikai intézmények	23
Jogrendszer	24
Szimbolikus elemek	25
Oktatási- és kulturális programok, média	26
Következtetések	28
A nemzeti politika reakciója, a válságkezelés nehézségei	28
Teendők az integráció elmélyítése és az európai identitás erősítése érdekében	29
Irodalomjegyzék	31

Vezetői összefoglaló

Tanulmányunk azt vizsgálja, hogy az európai polgárok körében jelenleg mérhető attitűdök és identitás-mintázatok, valamint az ezekkel a kulturális-társadalmi tényezőkkel kölcsönhatásban álló politikai-gazdasági folyamatok milyen alapot képeznek az európai integráció jövőjének szempontjából. Írásunkban nem idealizált, hanem realista képet szeretnénk adni ezekről a folyamatokról, és ennek megfelelően értékeljük az Európai Unió európai identitás erősítésére irányuló törekvéseit is. A tanulmányban külön foglalkozunk a magyarországi kutatási adatokkal, és néhány javaslatot teszünk az európai identitás megerősítésének politikai eszközeire.

- A felmérések szerint a nemzeti identitás elsődlegessége mindenhol megkérdőjelezhetetlen. Az Európa-tudat jó esetben is csak másodlagos, de erős európai identitásnak nincs nyoma.
- Ma már a politika főáramában is erősödik az euroszepticismus, vagy bizonyos esetekben az EU-ellenesség szerepe. Különös figyelmet érdemelnek ebből a szempontból a nemzeti populizmusok, főként az Európai Unió periferiáján.
- Megközelítésünk szerint – és a politikán valamelyest túlnyúló értelmezésben – az identitás mindig valamilyen konstrukció eredménye. Ahogyan a nemzeti önazonosság megerősödése a 18-19. századi nemzetállami fejlődéssel együtt alakult ki, úgy az Európai Unió is feltételezi az európai identitás erősödését. Ennek egyelőre azért nincs sok jele, mert az Európai Unió természetéből fakadóan hiányzik a „mi” csoport önmeghatározása, illetve az ellenségkép, amellyel szemben egy közösséghez való tartozás érzése erősödni képes.
- Magyarországon az „európaiság” és a nemzeti önazonosság szembenállása különösen felerősödött az utóbbi években. Ennek hatásai azonban főként a politika szintjén figyelhetők meg, az Európai Unióval kapcsolatos közvélemény-kutatási adatokban egyelőre kevésbé tükröződnek.
- Az eddigi tapasztalatok megmutatták, hogy az integráció mélyítése önmagában nem alakítja ki az egységes európai identitást, a közösségi és összetartozás-érzést. A nemzetek és hagyományok sokasága miatt feltehetően illúzió abban hinni, hogy a nemzeti identitások valaha is felválthatóak lesznek egy európai identitással. De mivel a nyugati államokra jellemző a sokféle identitás egymás mellett élése, az európai identitás megerősítése megvalósítható. Utóbbi tartalmát és sikerességét leginkább épp az határozza meg, hogy miként formálódnak a nemzeti identitások, az európai ugyanis ezek függvénye.
- Az európai közösségi tudat szimbolikus, érzelmi alapja biztosan nem lesz annyira erős, mint a nemzetállami identitás esetén. Ám ez nem jelenti azt, hogy ne lehetne közel vinni az európai polgárokhoz. Törődni kell a polgárok szorongásával és az EU működésével kapcsolatos meg nem értésükkel, információhiánnyal. Tagállami és európai szinten is bátran és határozottan kell beszélni az integráció céljairól, előnyeiről és hátrányairól. Az elérendő politikai közösség alapelveit nemzeti és összeurópai vitákban kell megbeszélni és továbbfejleszteni. Az európai identitást nem a nemzettel szemben, hanem annak mintegy „meghosszabbításaként” kell értelmezni.

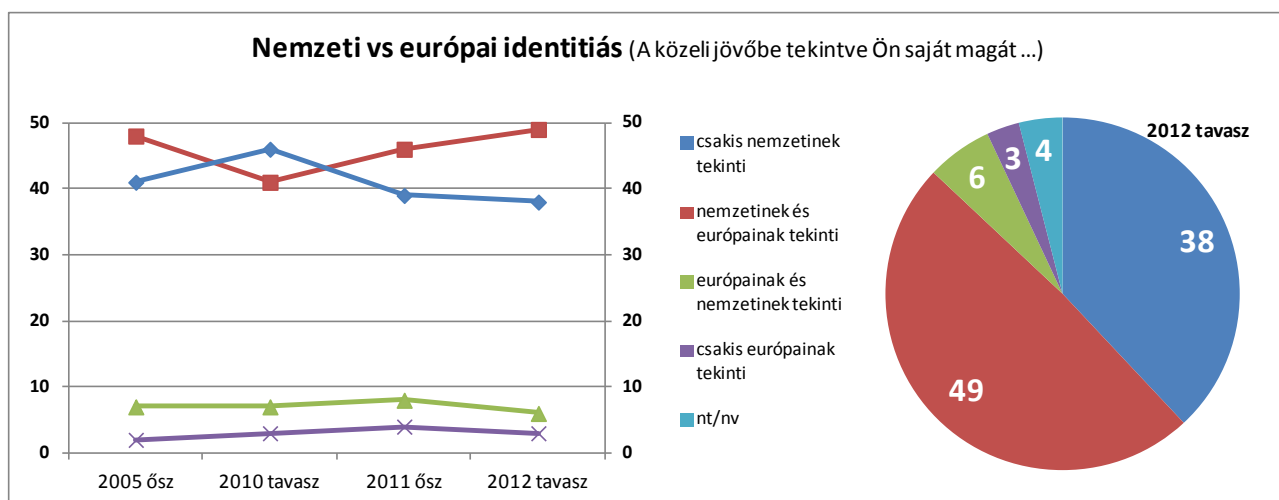
Az európai identitással kapcsolatos kutatási adatok áttekintése

Az alábbiakban megvizsgáljuk, hogy az Európai Unió tagállamaiban miként vélekednek az európai identitás témájához szorosabban kapcsolódó kérdésekről, mely értékek szimbolizálják az EU-t, az „európaiságot”, illetve összefoglaljuk az EU jövőjére vonatkozó elképzeléseket. Ehhez a Standard Eurobarometer (EB) kutatásoknak az Európai Bizottság honlapján elérhető¹ eredményeit használtuk fel.

Európai és/vagy nemzeti identitás

Az 1973 óta rendszeressé vált felmérésekből az derül ki, hogy bár hullámzó mértékben, de – az alapvető irányt tekintve – növekszik az európai integráció támogatóinak aránya. Ugyanakkor ez nem feltétlenül jár együtt az európai identitás erősödésével. A kifejezetten erre vonatkozó kérdést 1992 óta teszik fel rendszeresen az Eurobarometer kutatásaiban: a nemzeti identitás azóta is minden országban messze megelőzi az európai azonosulás fontosságát.

2012 tavaszán a megkérdezettek 38 százaléka vallotta magáról, hogy csakis a saját nemzetéhez tartozónak tekinti magát, európainak még másodsorban sem. Minden második ember pedig elsősorban a nemzetéhez kötődött, és csak másodsorban érezte magát európainak. Az európai identitással egyáltalán nem rendelkezők aránya 2010 tavaszán érte el eddigi legmagasabb mértékét: 46 százalékos arányukkal ekkor relatív többségbe kerültek. Az elmúlt 10 évben stabilnak mondható azok aránya, akik csak európainak, vagy elsősorban európainak tekintettek magukra. Ők az EU átlagában 10 százalék körüli részarányt képviselnek. A 2012., illetve a 2010. tavaszi méréseket összehasonlítva jól látszik, hogy míg az elsődleges európai identitásúak aránya 10-ről 9 százalékra csökkent, nagyobb átrendeződés történt a csak nemzeti identitásúaktól a nemzeti, de másodsorban európaiak irányába.

(A válaszok átlagos megoszlása százalékban, forrás: EB64, EB73, EB76, EB77)

¹ http://ec.europa.eu/public_opinion/index_en.htm

Összeurópai szinten 46-ról 38 százalékra csökkent az európai identitással nem rendelkezők aránya, míg a magukat elsődlegesen nemzetinek, de másodlagosan európainak vallók aránya ugyanekkora mértékben, 41-ről 49 százalékra nőtt. A 2010-es mélyponthoz képest tehát ismét emelkedni kezdett azok aránya, akik számára az önmeghatározás szempontjából fontos Európa.

Tagállami szinten vizsgálva is mindenhol érzékelhetővé vált ez a folyamat: az átlagnál nagyobb mértékben csökkent a kizárólag a nemzetükhöz tartozók aránya Szlovéniában (-17%), Olaszországban (-13%), Csehországban (-11%), Lengyelországban (-10%), Szlovákiában (-10%), Svédországban (-10%), az Egyesült Királyságban (-10%), Ausztriában (-9%) és Romániában (-9%). A kizárólagos nemzeti identitás leginkább az Egyesült Királyságban (60%), Litvániában (56%), Írországon (52%), Csehországban (48%), Észtországban (48%), Lettországon (47%) jellemző. Ebből is látható, hogy az erős nemzeti kötődést mutató országokban is erősödhet az európai identitás, és megfordítva, akár váratlan kombinációk adódnak. Az erős nemzeti önmeghatározás tehát nem zárja ki az európaiság érzését, a gyenge nemzeti azonosságtudat pedig gyenge európai identitással is párosulhat.

QA22 In the near future, do you see yourself as...?

	(NATIONALITY) only	(NATIONALITY) and European	European and (NATIONALITY)	European only
EU27	39%	46%	8%	4%
 Sex				
Male	36%	46%	10%	5%
Female	42%	45%	7%	3%
 Age				
15-24	35%	46%	11%	5%
25-34	34%	50%	10%	3%
35-44	35%	50%	9%	3%
45-54	40%	44%	8%	5%
55-64	39%	47%	7%	4%
65-74	46%	42%	7%	3%
75+	57%	33%	5%	3%
 Education (End of)				
15-	51%	37%	6%	3%
16-19	42%	44%	8%	4%
20+	29%	54%	11%	4%
Still studying	27%	51%	13%	5%
Self-positioning on the social staircase				
Low (1-4)	48%	37%	7%	4%
Medium (5-6)	39%	47%	8%	4%
High (7-10)	33%	51%	10%	4%
Happy living in the EU				
Agree	32%	52%	10%	4%
Disagree	61%	24%	5%	4%

(Forrás: Special Eurobarometer 379 - Future of Europe² (2012))

2 http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_379_en.pdf

Az identitás kérdésében a szociodemográfiai tényezők mentén jelentős eltérések figyelhetők meg (a 2011. őszi kutatás alapján). A nők körében többen vannak a kizárólag nemzeti identitással rendelkezők, mint a férfiak körében (42% vs. 36%). A férfiak között viszont felülreprezentáltak a magukra elsődlegesen, vagy kizárólag európaiként tekintők (15% vs. 10%). Az elsődlegesen nemzeti, másodlagosan európai identitásuk aránya lényegében megegyezik a két nem képviselői között. Az európai identitással egyáltalán nem rendelkezők az átlagosnál (39%) nagyobb arányban vannak az idősek, az alacsonyan képzettek és a szegények körében.

Az Európai Uniót jelképező értékek

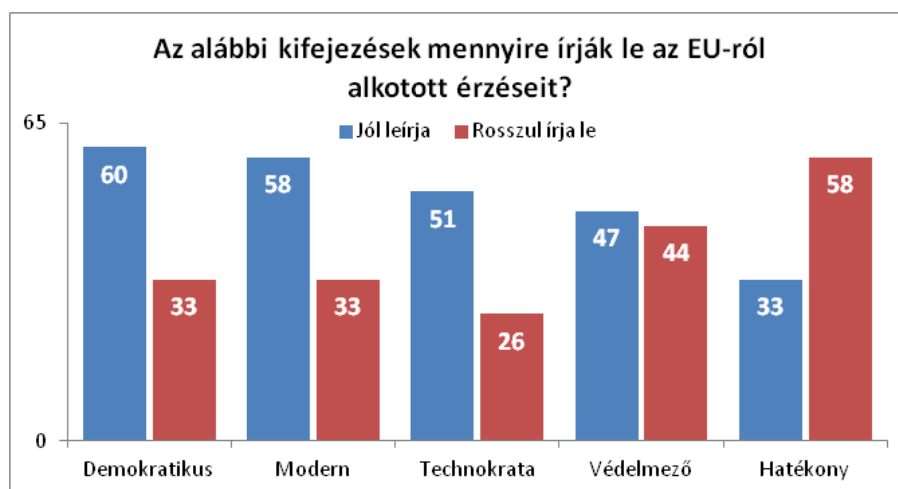
Az EU polgárai számára a három érték, amely a legjobban jelképezi az Európai Uniót a béke, a demokrácia és az emberi jogok. A vallást, a toleranciát, az egyenlőséget és a személyes szabadságjogokat ugyanakkor kevés ember választotta jelképes értéknek.

Táblázat: A következő értékek közül melyik az a három, amelyik a legjobban jelképezi az Európai Uniót? (EB77, 2012 tavasz)

Érték	Említés (%)	Érték	Említés (%)
Béke	39	Az emberi élet tisztelete	15
Demokrácia	37	Személyes szabadságjogok	12
Emberi jogok	35	Egyenlőség	12
Jogállam	23	Tolerancia	10
Más kultúrák tisztelete	17	Személyes fejlődés, kibontakozás	4
Szolidaritás, mások segítése	16	Vallás	3

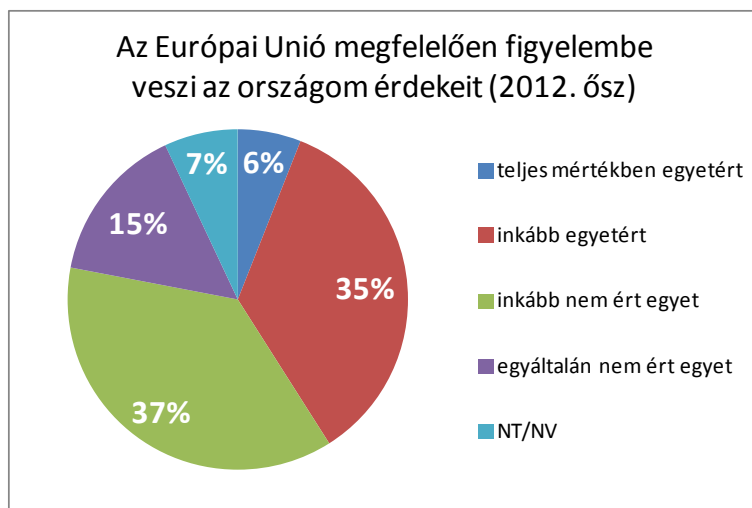
Az Európai Unióval kapcsolatos érzések

Az uniós polgárok érzéseit az EU-ról leginkább a „demokratikus”, a „modern” és a „technokrata” jelzők írják le. A megkérdezettek közel fele-fele arányban érzik az EU-t „védelmező”-nek, a többség szerint viszont a „hatékonyság” nem jellemző rá.

(Forrás: EB78)

Az EU polgárainak többsége úgy véli, hogy az országa érdekeit nem megfelelően veszi figyelembe az Európai Unió. A 2012. őszi adatfelvétel során 41-52 arányban alulmaradtak azok, akik elégedettek voltak tagállamuk döntéshozatali súlyával. A sérelmezők aránya nem feltétlenül a kis tagállamokban magas, bár tény, hogy az átlagnál nagyobb elégedetlenség érzékelhető az NMS12 kisebb államaiban. A euroszeptikusabb nagy tagállamokban is magasabb arányt mértek: az Egyesült Királyságban 61, Olaszországban 62 százalék volt inkább elégedetlen.

Az integráció jövőjét illetően 2012 őszén az európai polgárok relatív többsége (44%) egyetértett azzal, hogy az EU-nak nemzetállamok föderációjává kellene fejlődnie (*The EU should develop further into a federation of Nation-States*)³. Ugyanakkor minden harmadik (35%) megkérdezett az ellenkező véleményen van, és a tanácstalanok aránya is magas (21%). A kérdésben tehát messze nincs társadalmi konszenzus. Tagállami szinten vizsgálva csupán hat országban vannak többségben az állítással egyet nem értők, melynek mértéke kiugróan magas Dániában (76%), Finnországban (71%) és Svédországban (71%). Ezeken kívül az ellenzők túlsúlyban vannak még az Egyesült Királyságban (54 vs. 24), Hollandiában (44 vs. 43) és Írországon (38 vs. 35). Németországot kivéve azok a tagállamok idegenkednek tehát egy szorosabb föderációtól, amelyek jelenleg is finanszírozói (nettó befizetői) az Európai Uniónak.

Az EU 2030-ban

A 2011 decemberében felvett Special Eurobarometer (*Special EB 379 – Future of Europe*) többek között azt is vizsgálta, hogy a társadalom miként látja az EU jövőjét 2030-ban. A többség pesszimista volt, a megkérdezettek 52 százaléka vélekedett úgy, hogy a maihoz hasonlóan az európai állampolgárok élete nehezebb lesz, ötödük szerint pedig nem várható érdemi változás. Az optimisták (akik szerint könnyebb lesz az élet) aránya 18 százalék volt, ami jelentős visszaesés a két és fél évvel korábbi méréshez képest, amikor még 28 százalék nyilatkozott optimistán.

A társadalmi változások irányáról meglehetősen megosztottak az európai polgárok. 37 százalékuk szerint az EU polgárai olyan társadalomban élnek majd 2030-ban, ahol az individualizmusnak fognak nagyobb jelentőséget tulajdonítani. 32 százalékuk szerint viszont a szolidaritásnak, mások megsegítésének lesz nagyobb a jelentősége.

³ Standard Eurobarometer 78 (2012), http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb78/eb78_anx_en.pdf

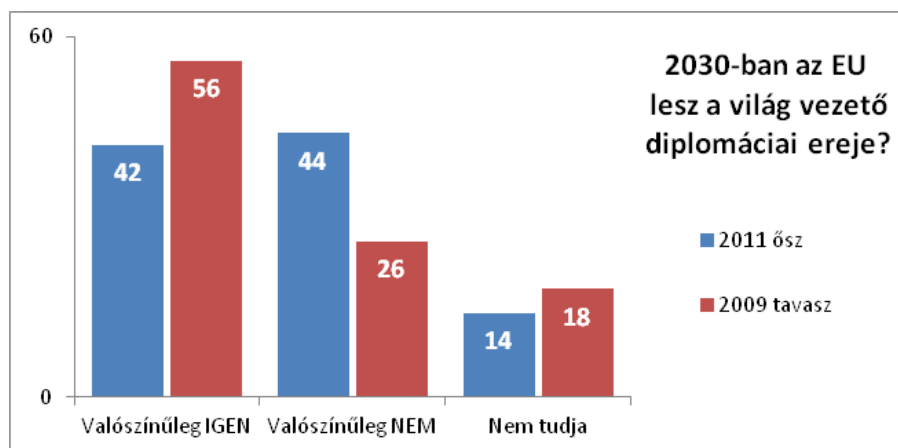

További 16 százalék úgy látja, hogy mindkettő ugyanolyan fontos lesz. A 2009. tavaszi méréshez képest átbillent a mérleg, akkor a relatív többség még a szolidaritást nevezte meg, mint hangsúlyosabb értéket.

A szociodemográfiai csoportokban nincsenek szignifikáns eltérések az individualizmus-szolidaritás hangsúlyosságának megítélésében. Azok körében viszont, akik úgy érzékelték, hogy a véleményük nem számít az Európai Unióban, nagyobb arányban találunk „individualizmus-pártiakat”. Azok a megkérdezettek, akik úgy látták, számít a véleményük, inkább a szolidaritást vélik hangsúlyosabbnak 2030-ban.

Bár csupán 32 százalék számít arra, hogy a szolidaritás kap majd nagyobb hangsúlyt 2030-ban, ennél sokkal többen szeretnék azt, ha az individualizmussal szemben ez lenne a fontosabb a társadalomban. Tízből hatan (59%) nyilatkoztak úgy, hogy olyan társadalmat szeretnének, ahol a szolidaritásnak tulajdonítanak nagyobb jelentőséget.

Abban a kérdésben sincs egyetértés, hogy az EU lesz-e 2030-ban a vezető diplomáciai hatalom. Miközben 44 százalék úgy vélte, hogy valószínűleg nem lesz az, majdnem ennyien (42%) gondolták úgy, hogy mégis. Ez a megosztottság azonban megszűnik, ha a kérdést az európai állampolgárok jövőbeni életéről optimistán, illetve pesszimistán vélekedők csoportjában vizsgáljuk. Akik szerint könnyebb lesz az élet 2030-ban, döntően úgy látják (62 százalékuk), hogy az EU lesz a vezető diplomáciai hatalom. Az élet nehezebbé válását várók többsége (52%) viszont az EU diplomáciai szerepére is pesszimistán tekint.

(Forrás: EB71, EB76)

Mindebből tehát az tűnik ki, hogy az európaiakat igen nagy bizonytalanság jellemzi, ha az integráció jövőjéről van szó.

A nemzeti érzés és az európai identitás kapcsolata

Az eddig említett Eurobarometer-felméréseknél léteznek persze a nemzeti és az európai identitást mélyebben vizsgáló kutatások is, noha szabadon hozzáférhető friss adat ebben a témában jelenleg nem áll a rendelkezésünkre. Az ISSP keretében 1995-ben és 2003-ban – azaz még a keleti bővítés és válság előtt – végzett vizsgálatok több következtetése⁴ összecseng a fentebb sorolt adatokból adódó megállapítással. Ezek közül a legfontosabbak a következők:

1. A nemzeti identitás elsődlegessége nem kérdés, de ez nem feltétlenül akadályozza az európai identitás megerősödését. És fordítva: az erős nemzeti érzés nem biztos, hogy gátja Európa egységesülésének.
2. Az európai identitás az Európai Unión belül válik problematikusabbá, a csatlakozásra váró országokban általában népszerűbb az Európával való azonosulás, mint azok körében, akik már bent vannak.
3. Ugyancsak összecseng a korábbi ISSP és az Eurobarometer-kutatások eredményeiben, hogy a gazdasági fejlettség és teljesítőképesség hatással van a nemzeti és európai identitások viszonyára. A gazdasági válság a nacionalizmus azon formáit erősítheti fel, amelyek szemben állnak Európa egységesülésének gondolatával.

Az ISSP adatait feldolgozó kutatók szerint végső soron az európai identitás formálódását három jelentős, megállíthatatlannak tűnő kihívás határozza meg. Az egyik a közös európai gazdasági és információs tér kialakulása, a másik az Európába irányuló bevándorlás folyamata, a harmadik pedig a különböző kultúrák között zajló globális verseny.

Az alábbiakban e kihívások mindegyikéről szó lesz. Elsőként politikai és gazdasági, majd társadalmi, illetve kulturális tényezőket vizsgálunk abból a szempontból, hogy milyen környezetet jelentenek ezek az európai identitás számára.

Politikai és gazdasági környezet

A most következő fejezetben röviden bemutatjuk az európai integrációval kapcsolatos, a folyamat kezdete óta egymás mellett futó politikai koncepciókat, röviden szólunk a napjainkban megfigyelhető gazdasági-politikai válság okairól, az EU megítéléséről és ennek kihatásáról a válságkezelés módjára.

Út a válságig

Az európai integráció kezdete óta hagyományosan két politikai elképzelés él az egyesülési folyamat végcéljával, jövőjével kapcsolatban. A föderáció hívei szerint az integráció végső fázisa az Európai Egyesült Államok megszületése.

⁴ Örkény-Székelyi-Csepeli-Poór-Várhalmi (2007): Nemzeti érzés és európai identitás, 80-86.o.

Azaz egy olyan nemzetek feletti, összeurópai szervezeté, amelyben a legfőbb fennhatóságot egy központi európai kormány, európai végrehajtó hatalom gyakorolja, amelyre a tagállamok fokozatosan átruházták kompetenciáikat, nemzeti szuverenitásuk alkotó elemeit. Az ezzel szemben álló elmélet szerint Európa megmarad a nemzetállamok konföderációjának, amelyben a tagállamok megőrzik nemzeti szuverenitásukat, kompetenciáiknak pedig csak egy korlátozott hányadát ruházzák át a tagállamok felett álló ernyőszervezetre. E két koncepció az európai közösség fejlődésének két lehetséges, egymással versengő végpontja, amelyek közül az integráció története során hol az egyik, hol a másik került előtérbe.

A két koncepció egymás mellett élése a fentebb részletezett közvélemény-kutatási eredményekben is megfigyelhető. Mint láttuk, bár a polgárok nagyobb arányban támogatják a föderatív Európa kialakulását (44%), nem sokkal maradnak el mögöttük az ezzel egyet nem értők (35%), és magas a bizonytalanok aránya is (21%). A kérdésben tehát messze nincs társadalmi konszenzus.

Illeszkedik ehhez a társadalmi támogatottsághoz az európai integráció története: meg-megállva, néha lelassulva, néha felgyorsulva, de Európa az utóbbi 50 évben az egységesülés felé haladt, az együttműködés folyamatosan mélyült: létrejött a tagállamok közötti vámunió, kialakult a közös piac, megszületett a közös pénz. Mindez a tagállami szuverenitás fokozatos feladásával, újabb és újabb nemzetállami kompetencia átruházásával, a közösségi intézmények kialakulásával és megerősödésével járt. Az egyre mélyülő integráció ugyanakkor egyre több tagállam kétségét, vonakodását váltotta ki, így fokozatosan megjelentek az együttműködésből való részbeni kimaradás, illetve visszalépés lehetőségei (opt-out klauzula, pl. az Egyesült Királyság kimaradása a schengeni egyezményből és a közös pénzből). Ezzel párhuzamosan megjelentek a közösségi döntéshozatalt kiegészítő, esetleg kikerülő lehetőségek is az integráció mélyítésében és felgyorsításában érdekelt tagállamok számára (pl. megerősített együttműködés). Bár a kétezres évek elejétől kezdve fokozatosan erősödött a tagállamokban az EU-val szembeni kritika (ezt jelezte az alkotmányos szerződés franciaországi és hollandiai népszavazáson való elutasítása), az együttműködés előnyösnek és vonzóknak, az integráció haladni látszott.

A pénzügyi és gazdasági válság kitörésével, Európára történő áttérjedésével azonban hirtelen felszínre kerültek a rendszer problémái, és ma már úgy tűnik, az Európai Unió a túlélésért, saját fennmaradásáért küzd. Napjaink dilemmája, hogy sikerül-e megőrizni az eredményeket, és (szükségszerűen) továbbfejleszteni az integrációt, vagy bizonyos vívmányok feladásával visszatérni az együttműködés egy lazább szintjére, netán a meglévő keretek széthullásával más választ találni az európai államokat érő kihívásokra.

A válság szerkezete és tényezői

Az EU jelenlegi krízisét a 2008-ban kitört globális pénzügyi és gazdasági válság váltotta ki. A bankrendszer összeomlása, a kirobbanó hitelválság, majd a tagállamok ennek következtében felszínre kerülő pénzügyi és gazdasági nehézségei láthatóvá tették az EU problémáit, és rámutattak a szervezet gyengeségeire.

Az EU válsága több tényezőből áll össze. A gazdasági-pénzügyi válság mellett az EU szervezeti-működési válsággal, valamint legitimációs válsággal is küzd, s mindezek mellett a növekvő társadalmi különbségek következtében szociális válság is fenyegeti. Az EU vezető politikusai nyilatkozataikban néha utalnak is arra, milyen komoly következményei lehetnek e krízisnek, hogy a pénzügyi válság és a szociális válság akár az európai háborúk visszatérését is eredményezhetik.⁵

Egyes értelmezések szerint, ha tágabb összefüggésben szemléljük a fejlett világban zajló eseményeket, arra a megállapításra juthatunk, hogy nem csak az EU, vagy a gazdaság egyes szektorai vannak válságban, hanem a teljes nyugati berendezkedés, a kapitalizmus. E felfogás szerint világméretű verseny zajlik a különböző gazdasági-politikai-társadalmi rendszerek között az elérhető erőforrásokért, piacokért és végső soron a fennmaradásért. A demokratikus államok és államszövetségek (pl. USA, EU) küzdenek a világ többi részével, a diktatórikus országokkal (pl. Kína) és az autoriter államokkal (pl. Oroszország), a küzdelem pedig a hatékonyság-demokrácia skála mentén folyik.⁶

Bár a gazdasági és pénzügyi nehézségek kikezdi Európát, és súlyos helyzetet idéznek elő mind a tagállamokban, mind a világ gazdaságban, Európa fő problémája mégsem ez. A bajok gyökere ennél mélyebben van, és a gazdasági válság „csak” ezeket hozta a felszínre: az EU-n belüli politikai és legitimációs vákuumot.

Politikai vákuum

Pénzügyi, gazdasági téren az EU elért egy olyan integrációs fokra, amelyre rajta kívül még egyetlen nemzetközi szervezet sem ért el: az 1992-ben elfogadott maastrichti szerződéssel a tagállamok megteremtették a közös európai pénzt. Nem hoztak létre ugyanakkor hatékony, közös irányítást, végrehajtó hatalmat. Elmaradt tehát a közös pénz alapjául szolgáló összeurópai politikai hatalom kialakítása, amely megteremthette volna a közös pénzhez szükséges további közösségi szabályokat, intézményeket (pl. közös adópolitika). Ily módon elvált egymástól a pénz és az állam, és a létrejövő politikai irányítási vákuumot mind a piaci szereplők, mind a tagállamok ki is használták.⁷

Legitimációs vákuum

Az integrációs folyamat kezdete óta kritika tárgya, hogy a közös európai intézményrendszer nem kellően demokratikus, a döntéseknek gyenge a legitimációja. Ennek egyik oka, hogy elválik a döntéshozatal és az ahhoz szükséges felhatalmazás megszerzésének a szintje.

5 Id. Jean-Claude Juncker luxemburgi miniszterelnök, Jacek Rostowski lengyel pénzügyminiszter és Angela Merkel német kancellár kijelentéseit a háború lehetőségéről az euró esetleges bukása esetén. Juncker (2013). *Spiegel*. <http://www.spiegel.de/politik/ausland/juncker-spricht-von-kriegsgefahr-in-europa-a-887923.html>; Rostowski (2011). *Wiener Zeitung*. http://www.wienerzeitung.at/nachrichten/wirtschaft/international/396814_Euro-oder-Krieg-in-zehn-Jahren.html; Merkel (2011). <http://www.bundestkanzlerin.de/Content/DE/Artikel/2011/09/2011-09-07-haushaltsdebatte-etat-bundestkanzleramt-merkel-rede.html>

6 Guérot, U. (2013). Zwischen Haushalts- und Legitimationsdefizit: Zur Zukunft der europäischen Demokratie. in: *Aus Politik und Zeitgeschichte*. 6-7/2013. 3. oldal. <http://www.bpb.de/apuz/154376/zur-zukunft-der-europaeischen-demokratie>. Ehhez hasonló felfogást képvisel Orbán Viktor magyar miniszterelnök is, aki rendszeresen a nyugat hanyatlásáról és a kelet felemelkedéséről beszél. Id. pl. 2011-es tusnádfürdői beszéde http://mandiner.hu/cikk/20110723_orban_nem_kell_sajnalni_a_hanyatlo_nyugatot

7 (Guérot, 2013, 7.o.)

Míg ugyanis az integrációs folyamattal kapcsolatos tárgyalások és a döntéshozatal összeurópai szinten zajlik, addig a folyamatot alakító kormányok a nemzetállami szinten szerzik legitimációjukat, a döntésekről szóló vitákat a nemzeti parlamentekben folytatják le, pártpolitikai alapon. Ezek a viták így szükségképpen szimbolikusak, és a valóságban gyakran nem is Európáról szólnak.⁸

Alkotmányos válság

A politikai és a legitimációs vákuum következtében a gazdasági-pénzügyi válság működési és alkotmányos válsághoz vezetett. Hiányzik ugyanis az az egységes európai legitimációs és döntési alap, amelynek mentén (viszonylag) könnyen és világosan rendezni lehetne a felmerült problémákat. Az euró és az Európai Unió jelenlegi formájának, vívmányainak megmentése érdekében ugyanis a piac és az állam összhangjának helyreállítására lenne szükség európai szinten. Tehát a politikai unió, az európai államiség megteremtésére. Ez azonban csak a tagállamok akarata, felhatalmazása révén valósulhatna meg. De mekkora esély van erre az európai demokráciákban, amikor a tagállamok lakossága körében egyre erősebb az euroszepticismus, vagy bizonyos esetekben az EU-ellenesség?⁹

Az euroszepticismus erősödése

Az EU-val szembeni szepticismus, a lakosság csökkenő lelkesedése már a kétezres évek eleje óta megfigyelhető a kontinens nyugati felén. Az akkori időszak két szimbolikus eseménye, a közös pénz bevezetése és az „Európa egyesülését” hozó keleti bővítés a pozitív fogadtatás mellett aggodalmakat is ébresztett a régi tagállamok polgáraiban. Az alkotmányos szerződés népszavazáson történő elutasítása az EU két, hagyományosan az integráció mellett elkötelezett országában (Franciaországban és Hollandiában) jól jelezte a lakosság növekvő szociális félelmét, elégedetlenségét.¹⁰

A népszavazások emellett jelezték az euroszeptikus protestmozgalmak, a nacionalista populista erők megerősödését is a tagállamok politikai porondjain.¹¹ A válság kitörése óta ez a tendencia tovább erősödött, az euroszeptikus és EU-ellenes pártok komoly választói bázisra tettek szert többek között Dániában, az Egyesült Királyságban, Magyarországon vagy legutóbb Olaszországban is. A változás következményeként e mozgalmak hathatósan alakítják a tagállamok politikai diskurzusait, és igazodásra, követeléseik átvételére készítetik a hagyományos pártokat (ld. például David Cameron bejelentését az EU-tagságról tartandó népszavazásról, vagy Orbán Viktor EU-kritikus kijelentéseit).

8 Lippert, B.; Schwarzer, D. (2011). Die EU zwischen Zerfall und Selbstbehauptung: Entwicklungen und Handlungsmöglichkeiten. in: Entwicklungsperspektiven der EU. Herausforderungen für die deutsche Europapolitik. (Hg. Bendiek, A.; Lippert, B.; Schwarzer, D.) SWP-Studien 2011/S. 135. oldal. http://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/studien/2011_S18_bdk_lpt_swd_ks.pdf

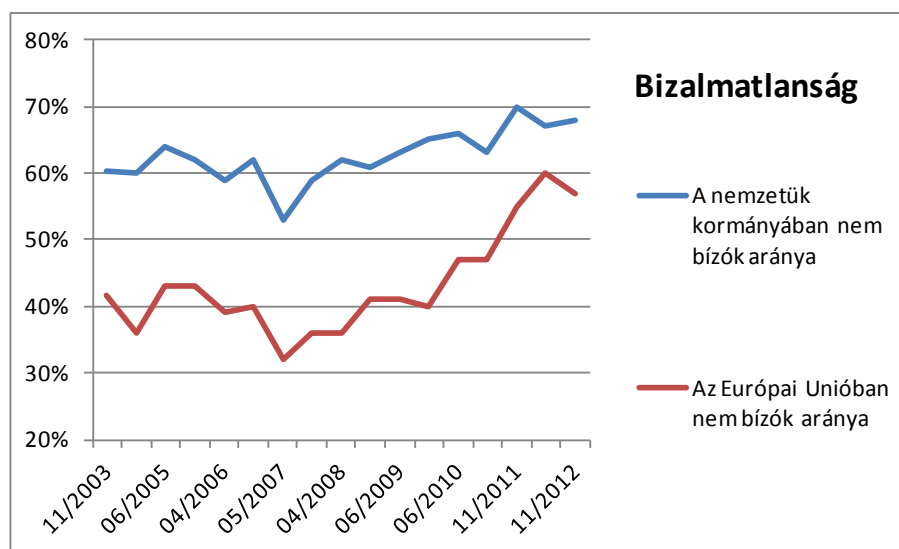
9 (Guérot, 2013, 5.o.)

10 The European Constitution: Post-referendum survey in France (2005). Eurobarometer. Európai Bizottság. http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl171_en.pdf Még akkor is fontos jelzések a népszavazási eredmények, ha tudjuk, hogy az EU-val kapcsolatos nemzetállami népszavazásokon, választásokon hagyományosan nagy szerepük van a belpolitikai témáknak, és a választók döntése legalább ugyanígy mond ítéletet az aktuális kormányról, mint a szavazás valódi tárgyáról. Ld. Frankreich nach dem Referendum (2005). Konrad-Adenauer-Stiftung. <http://www.kas.de/frankreich/de/publications/6720/>; Referendum: Niederländer lehnen EU-Verfassung ab (2005). Spiegel Online. <http://www.spiegel.de/politik/ausland/referendum-niederlaender-lehnen-eu-verfassung-ab-a-358625.html>

11 „Die massive Ablehnung des Vertragswerks kam gegen eine geschlossene Front der etablierten Parteien zustande und offenbart die tiefe Kluft zwischen der Bevölkerung und den herrschenden Kreisen.” Niederlande: EU-Verfassung scheitert an sozialem Widerstand (2005). World Socialist Web Site. <https://www.wsws.org/de/articles/2005/06/holl-j04.html>

Az EU elleni érzelmek és kampányok hármassal járnak az integráció jövője szempontjából. Egyrészt nyíltan aláássák az EU jog- és intézményrendszerének legitimitását, másrészt figyelmen kívül hagyják a nemzetek feletti problémák összefüggéseit, megnehezítve így a közös cselekvés melletti érvelést, harmadrészt pedig lehetővé teszik a kormányoknak, hogy nemzeti közvéleményük támogatására építve egyre könnyebben lépjenek fel a közösségi döntések, jogszabályok ellen, tagállami szuverenitásukra hivatkozva.¹²

Az EU romló megítélését a népszavazási eredmények és a tagállami politikai viták alakulásán túl jól jelzik a közvélemény-kutatások eredményei is. Míg az Eurobarometer felmérések szerint a 2004-es bővítés után 2009 végéig többségben voltak azok, akik inkább bíztak az Európai Unióban, 2010-től megfordult a trend. Meredeken emelkedett a bizalmatlanok aránya, és többségbe is kerültek a negatív véleménnyel rendelkezők. A bizalmatlanok hányada a 2012. májusi mérésben érte el az eddigi legmagasabb, 60%-os szintet. Bár a legfrissebb kutatásban (2012. novemberi adatfelvétel) némileg csökkent az EU-tól ódzkodók aránya, számuk így is a második legmagasabb.

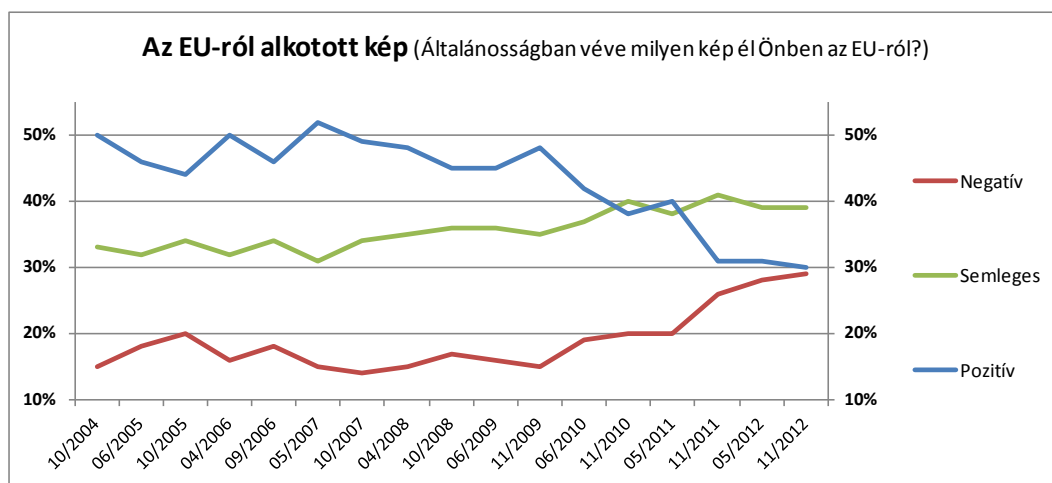

(Forrás: EB60-78)

Azt is látni kell ugyanakkor, hogy az Európai Unióba vetett bizalom változása jól követi a nemzeti kormányok iránti bizalmat összeurópai szinten vizsgálva (a két változó közötti korrelációs együttható értéke 0,84). Általánosságban igaz, hogy az egyéntől távolabb álló intézmény, az EU iránti bizalmatlanság szintje alacsonyabb, mint a közbeszédben jobban megjelenő nemzeti kormányokkal szembeni. A válság kirobbanása után a két intézmény közötti olló ugyanakkor jelentősen szűkült. Az utolsó két mérés során pedig ellentétes trend alakult ki: 2012 tavaszára a kormányok megítélése javult, ezzel párhuzamosan az EU-é tovább romlott, őszi viszont előbbi esetében történt visszaesés, utóbbiban javulás. Az európai és a nemzeti szint tehát ennek vonatkozásában is összefügg.

¹² (Lippert, Schwarzer, 2011, 136. o.)

(Forrás: EB62-78)

Hasonló folyamatot figyelhetünk meg az európai polgárok EU-ról alkotott képével kapcsolatban is. Míg a 2004-2009 közötti időszakban nem voltak trendszerű változások, 2010-től kezdve jelentős átrendeződés indult meg. Míg korábban a megkérdezettek közel fele pozitív attitűddel rendelkezett az EU-ról, harmadukban pedig semleges kép élt, és mindössze a lakosság 15-20%-a fogalmazott meg negatív véleményt, 2010 után fordult a kocka. A pozitív véleménnyel rendelkezők aránya három év alatt a harmadával csökkent (48-ról 30 százalékra), ezzel párhuzamosan megduplázódott a negatív képpel rendelkezők aránya (15-ről 29 százalékra). A markáns véleményt nem formáló, semleges képpel rendelkezők aránya eközben alig emelkedett (35-ről 39 százalékra).

Társadalmi és kulturális környezet

Az utóbbi közvélemény-kutatási adatok már átvezetnek az európai identitással kapcsolatos társadalmi és kulturális környezet jellemzőihez, amelyek túlnyúlnak a jelenlegi politikai-gazdasági válság problémáin. Kiindulópontunk egy hárompólusú identitás-fogalom¹³, amely szerint a tényleges, közös cselekvést kiváltani képes politikai közösségi érzés létrejöttéhez szükséges (1) a „mi” csoport önazonosságának tételezése, (2) a „mi”-vel szembenálló „ők” megnevezése és opponálása, valamint (3) a „mi” csoport ún. „várokozási horizontja”, amely leegyszerűsítve a csoport törekvéseit, céljait kapcsolja össze a lehetőségekkel. Az alábbiakban azt vizsgáljuk, fennállnak-e a három pólushoz szükséges feltételek.

A közösségi érzés hiánya

Az EU megítélésének romlását nemzetállami szinten úgy is felfoghatjuk, mint a külső veszélytől, a külső ellenségtől való félelem megerősödését, egyfajta befelé fordulást, ami társadalmi és szociális válsághelyzetekben szinte természetes jelenség. Ez a reakció rámutat az EU jellegzetességére: bár a tagállamok közötti integráció egyre mélyült az idők során, nem alakult ki kellően erős egységes európai öntudat ahhoz, hogy tényleges működő közösségi érzés, egyfajta „mi”-érzés alakuljon ki az európai emberek között. A tagállamok lakosai továbbra is saját országuk állampolgárainak tartják magukat, és nem európai polgároknak.

¹³ Bakk Miklós (2008): Politikai közösség és identitás, Kolozsvár 61-63.

Ezt támasztják alá az Eurobarometer idézett felmérései is. (A 2012. tavaszi kutatás szerint a megkérdezettek 38 százaléka csakis a saját nemzetéhez tartozónak tekinti magát, 49%-uk pedig elsősorban a nemzetéhez kötődik, és csak másodsorban érzi magát európainak.) Még az önmagukat európaiként vagy európaiként is meghatározók esetében nehezen beszélhetünk politikai közösségről. A közösségi érzés, az egységes európai tudat hiánya a lakossági véleményeken túl a tagállami politikák szintjén is megfigyelhető. Elsősorban a periféria országainál láthatjuk, hogy gazdasági értelemben továbbra is versenytársként tekintenek egymásra, amelyek befektetésekért, tőkéért, kereskedelmi kapcsolatokért, erőforrásokért konkurálnak egymással.¹⁴ Szintén a közösségi érzés hiánya indokolja, miért nem sikerül a pénzügyi szolidaritás elvét összeurópai szintre emelni.¹⁵

Miért gyenge a közös identitás?

Az összeurópai, nemzetek fölötti cselekvő közösségi érzés hiányának egyik fő oka a tagállamok és polgáraik közötti kulturális és nyelvi fragmentáltság. Még az egyes európai nemzeti identitások (német, francia, magyar stb.) is sokféleképpen szerveződnek, eltérő nemzetfelfogások léteznek. Az ebből következő akadályok, különbségek nehezítik az aktívabb kapcsolatok kialakulását, a folyamatos kommunikációt.¹⁶ Ebből következik az európai nyilvánosság hiánya, vagy legalábbis alacsony súlya.¹⁷ A közvélemény továbbra is nemzeti határok között szerveződik, elenyésző a polgárok részvételét és tájékoztatását célzó összeurópai fórumok szerepe. Nemzetek fölötti politikai közösség pedig nem épülhet ki közös nyilvánosság nélkül. (Ezért sürgeti Jürgen Habermas, hogy a nemzeti nyilvánosságok kölcsönösen nyissanak egymás felé.¹⁸) Mindez természetesen megnehezíti egy közös európai identitás alapjainak megfogalmazását.

A másik ok a közös ellenségkép hiánya. Politikailag Európa mindig is megosztott volt, legtöbbször önmagán belül találta/találja meg az ellenséget, és csak ritkán fogalmazódott meg az európai egységnek valamilyen tudata, így például a görög városok harcában a perzsák ellen, az arab és török hódítókkal szembeni harcban, vagy a gyarmati világ egészével szemben az eurocentrikus világképben.¹⁹ Ma azonban az Európai Unióban – természetéből fakadóan – hiányoznak az „ők”, akikkel szemben a közösséghez való tartozás érzése erősödni képes. Ezt az ellenségképet ma legfeljebb az iszlám bevándorlókban találja meg az európai polgárok jelentős része, de Kelet-Európára már ez sem igaz. Ráadásul – bár a kívülről érkező migráció szabályozása tagállami hatáskör – a bevándorlásért sokan magát az Európai Uniót okolják. Ezt mutatja, hogy az EU-n kívüli migrációt elutasítók között szignifikánsabban nagyobb arányban vannak azok, akik kizárólag nemzeti identitásúnak érzik magukat. A munkaerő-bevándorlás ösztönzését egyáltalán nem támogatóknak többsége (54%) tekintett saját magára kizárólag nemzetéhez tartozóként.

¹⁴ Id. a keleti tagállamok közti adóverseny

¹⁵ (Guérot, 2013, 5.o.)

¹⁶ Marcussen, Martin–Risse, Thomas–Engelann–Martin, Daniela–Knopf, Hans-Joachim–Rocher, Klaus (2001): Constructing Europe? The Evolution of Nation-State Identities. In: Christiansen, Thomas–Jorgense, Erik–Wiener, Antje (eds.) (2001): The Social Construction of Europe. London–Thousand Oaks, SAGE. 101–120. Idézi: Szűcs Zoltán Gábor–Szabó Gabriella: Politika európai térben. Egy kutatási program elméleti keretei Politikatudományi Szemle XXI/4. | 81–103. pp.

¹⁷ Az európai nyilvánosság fogalmáról lásd: Szűcs Zoltán Gábor–Szabó Gabriella: Politika európai térben. Egy kutatási program elméleti keretei Politikatudományi Szemle XXI/4. | 81–103. pp.

¹⁸ Lippert, B.; Schwarzer, D. (2011). Kurs auf die Politische Union. Die EU sollte jetzt trotz vieler Hürden mehr Integration wagen. SWP-Aktuell. 2011/A 52. 7. oldal. http://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/aktuell/2011A52_lpt_swd_ks.pdf

¹⁹ Bayer József: Európai kultúra - európai identitás. In: Karikó S (szerk.) Európaiság. Politikai és morális kultúra. Budapest: Áron Kiadó, 2001. pp. 23-41.

Identitás érzés az EU-n kívüli bevándorlás ösztönzésével kapcsolatos véleménycsoportokban (a valid válaszadók százalékos megoszlása, saját számítások az EB76.4, December 2011 adatbázisán, GESIS, Cologne [Publisher]: ZA5596, data set version 1.0.0)

		Identitás ¹					
		Csakis nemzetinek	Nemzetinek és európainak	Európainak és nemzetinek	Csakis európainak	Összesen	N
Munkaerő-bevándorlás ösztönzése²	Teljes mértékben egyetért	35	47	12	7	100	2 380
	Inkább egyetért	37	50	10	4	100	7 828
	Inkább nem ért egyet	42	47	8	3	100	6462
	Egyáltalán nem ért egyet	54	36	6	4	100	6379

(1: A közeli jövőbe tekintve Ön minek tekinti saját magát?; 2: Ha az előttünk álló demográfiai kihívásokra (pl. öregedő népesség) és az EU gazdaságának bizonyos szektoraiban (pl. egészségügy, új technológiák) betöltendő munkaerőhiányokra gondolunk, néhányan úgy vélik, hogy az EU-nak ösztönöznie kellene a munkaerőbevándorlást a nem EU országokból. Ön mit mondana?)

A bevándorlókban megtalált ellenségkép komoly veszélyt is jelent, hiszen – ahogyan arra az ISSP-kutatás eredményei is rávilágítottak – ez épp olyan kirekesztésen, intolerancián alapuló nemzeti érzéseket erősít fel, amelyek aztán magát az európai integrációt is felszámolnák.

A harmadik ok, hogy az európai integráció a kezdetektől fogva az elitek projektje. Bár az európai polgárokra és az európai nyilvánosságra való hivatkozásból sosem volt hiány, az átlagpolgárok valójában kevés szót kaptak a folyamat során. A döntések a kormányok képviselői közötti hosszas, a közvélemény számára kevésbé átlátható és kevésbé érthető egyezkedések során születnek meg, amit utólag igyekeznek elmagyarázni, megindokolni a nemzeti közvéleménynek²⁰ (ld. fent legitimációs vákuum). Ebből pedig az is adódik, hogy az európai átlagpolgárok közösségeinek „várakozási horizontja” sokszor gyökeresen eltér az európai elitektől. Előbbiek sok esetben alapvetően más célokat, törekvéseket és más tapasztalatokat fogalmaznak meg, mint az utóbbiak.

²⁰ Limbach, J. (2012). Es gibt keine europäische Identität. Frankfurter Allgemeine Zeitung. <http://www.faz.net/aktuell/feuilleton/debatten/europas-zukunft/jutta-limbach-ueber-europas-zukunft-es-gibt-keine-europaeische-identitaet-11868798.html>

Európai identitás a magyar társadalomban

Az alábbiakban közelebbről is megvizsgáljuk Magyarországot példáját, ahol az „európaiság” és a nemzeti önzonosság szembenállása különösen felerősödött az utóbbi években. Ennek hatásai azonban főként a politika szintjén figyelhetők meg, az Európai Unióval kapcsolatos közvélemény-kutatási adatokban egyelőre kevésbé tükröződnek.

A hazai lakosságban az európai identitás érzése eltérően alakult az uniós átlag változásához képest. Hazánkban a csatlakozást követően fokozatosan „terjedt” az európaiság, egészen 2010 tavaszáig, amikor a megkérdezettek 53 százaléka tekintett magára úgy, mint európai polgárra, szemben a 2004 őszén mért 35 százalékkal. Ezzel párhuzamosan a magukat kizárólagosan magyarnak érzők aránya fokozatosan csökkent, de számuk így is az EU-átlag felett maradt. A 2011. őszi mérés során kissé visszaesett az európai identitással rendelkezők aránya és a megkérdezettek fele kizárólag magyarnak érezte magát. 2012 tavaszára azonban ismét erősödött az európaiság, és lényegében a két évvel korábbi arányok köszöntek vissza az akkori eredményekben. A legfrissebb mérést összehasonlítva az európai átlaggal, 7 százalékponttal kevesebb embernek van európai identitása hazánkban, mint az Unióban.

A közeli jövőbe tekintve Ön minek tekinti magát? (a magyar válaszok megoszlása százalékban, EB62, EB64, EB73, EB76, EB77)

	csakis magyarnak tekinti	magyarnak és európainak tekinti	európainak és magyarnak tekinti	csakis európainak tekinti
2004 ősz	64	32	2	1
2005 ősz	51	44	4	0
2010 tavasz	47	47	5	1
2011 ősz	50	41	6	2
2012 tavasz	45	47	4	2

A hazai megkérdezettek az európai átlagnak megfelelően ítélik meg a föderáció felé való elmozdulást. Ez azt jelenti, hogy a magyarok 44-34 arányban inkább támogatják azt, de nálunk is magas a vélemény-nélküliek száma (22%).

Mennyire ért egyet azzal a kijelentéssel, hogy az EU-nak nemzetállamok föderációjává kellene fejlődnie? (% forrás: EB78, 2012 ősz)

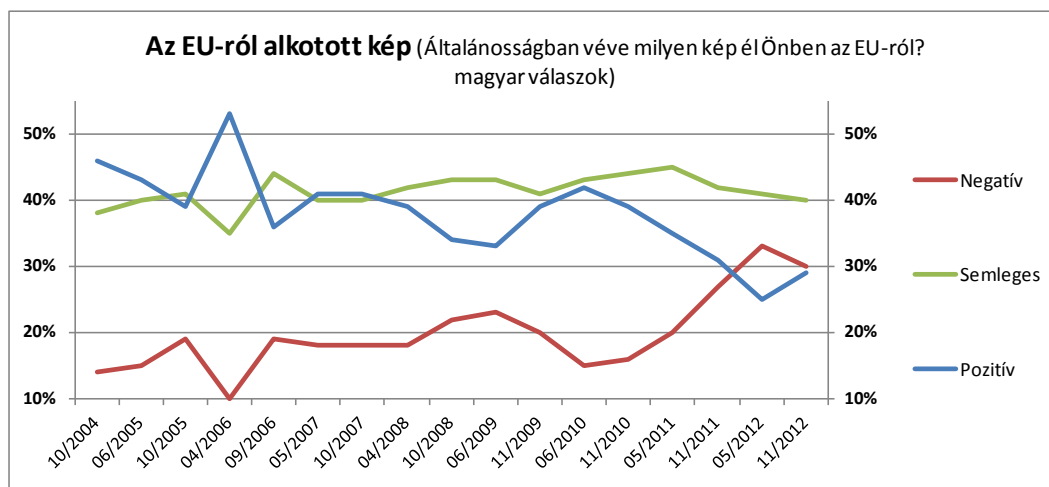
	Teljes mértékben egyetért	Inkább egyetért	Inkább nem ért egyet	Egyáltalán nem ért egyet	Nem tudja
EU27	11	33	21	14	21
Magyarország	13	31	20	14	22

Az EU-t legjobban jelképező értékek tekintetében nincs nagy hangsúly eltolódás a magyarok és általában az európaiak között.

A következő értékek közül melyik az a három, amelyik a legjobban jelképezi az Európai Uniót? (EB77, 2012. tavasz, említések a magyar megkérdezettek körében, zárójelben az EU27 átlaga)

Érték	Említés (%)	Érték	Említés (%)
Béke	38 (39)	Az emberi élet tisztelete	16 (15)
Demokrácia	33 (37)	Személyes szabadságjogok	15 (12)
Emberi jogok	32 (35)	Egyenlőség	12 (12)
Jogállam	23 (23)	Tolerancia	7 (10)
Más kultúrák tisztelete	17 (17)	Személyes fejlődés, kibontakozás	7 (4)
Szolidaritás, mások segítése	14 (16)	Vallás	6 (3)

A magyar lakosság EU-ról alkotott általános képének romló tendenciája egybeesik az uniós átlaggal. Nálunk a mélypont 2012 tavasza volt, amikor a negatívan vélekedők aránya 8 százalékponttal múlta felül a pozitívan vélekedőket. A helyzet némileg enyhült tavaly novemberre, de még akkor minimálisan többen voltak azok, akik negatívnak ítélték meg az EU-t.

(Forrás: EB62-78)

A magyarok érzéseit az EU-ról a demokratikus és a modern jelzők írják le leginkább. A védelmező szerep az EU-átlagnál nagyobb hangsúlyt kapva a harmadik legtöbbet említett jelző. A hatékonyság pedig kedvezőbb megítélés alá esik nálunk, mint általában.

Az alábbi kifejezések mennyire írják le az EU-ról alkotott érzéseit? (a magyar válaszok megoszlása százalékban, forrás: EB78)

	Modern	Demokratikus	Védelmező	Hatékony	Technokrata
Jól leírja	64 (58)	66 (60)	55 (47)	47 (33)	47 (51)
Rosszul írja le	32 (33)	31 (33)	41 (44)	49 (58)	26 (26)

A magyarok majd kétharmada úgy gondolja, hogy az EU nem megfelelően veszi figyelembe az ország érdekeit. Az elégedetlenek az európai átlagnál nagyobb arányban vannak. Ha a visegrádi országokat hasonlítjuk össze, akkor a két szélsőség Lengyelország (ahol minden második ember ítélte megfelelőnek országa érdekérvényesítő képességét), illetve a hagyományosan euszeptikus Csehország, ahol csupán minden negyedik. Hazánkban a cseheknel jobb, de a szlovákoknál rosszabb az érdekérvényesítés megítélése. Összehasonlítva a válság előtti kutatással (EB68 – 2007. október), 10 százalékponttal nőtt Magyarországon azoknak az aránya, akik szerint nem megfelelően veszik figyelembe az érdekeinket (54-ről 64 százalékra).

Az Európai Unió megfelelően figyelembe veszi Magyarország érdekeit (EB 78 – 2012. november)

	Teljes mértékben egyetért	Inkább egyetért	Inkább nem ért egyet	Egyáltalán nem ért egyet	Nem tudja, nem válaszol
EU27 átlag	6 %	35%	37%	15%	7%
Magyarország	4%	27%	36%	28%	5%
Csehország	2%	23%	48%	23%	4%
Lengyelország	5%	45%	33%	7%	10%
Szlovákia	2%	35%	44%	13%	5%

Az Európai Unió eszközrendszerének vizsgálata

Az 1957-es római szerződés aláírása óta az Európai Közösség számos átalakuláson ment át. A tagállamok bővülésével, a gazdasági integráció mélyülésével és a demokratikus elemek beiktatásával a mai EU egyre több eszközt hozott létre, amely egy közös európai identitást igyekszik kialakítani polgárai körében. Az alábbiakban az EU ezen eszköztárát vizsgáljuk meg, amelyet – gazdasági, politikai, jogi, oktatási és kulturális jellegük alapján – 5 kategóriába soroltunk.

Gazdasági intézményrendszer

Gazdasági és Monetáris Unió

Az Európai Közösség alapvetően gazdasági projektként indult a háború után. A cél az volt, hogy az akkoriban „Nyugatként” titulált kontinentális Európa országai között olyan szoros gazdasági kapcsolat alakuljon ki, amely lehetetlenné teszi egy esetleges harmadik világháború kirobbanását – elsősorban Németország és Franciaország között.

A Gazdasági és Monetáris Unió ennek a gazdasági integrációs folyamatnak a megnyilvánulása. Maga a folyamat 1958-ban indult, amikor a közös vámunió és mezőgazdasági piac volt a cél, a későbbiekben, az 1992-es maastrichti szerződés aláírásával, ez a korlátozott piac kibővült, és valamennyi szolgáltatást és árut magába vont.

Az integráció 1999-ben kiegészült a közös monetáris politika, valamint a közös valuta, az euró bevezetésével.²¹ A közös valuta elsődleges szerepe az egységes piac működésében az infláció és a kamatlábak alacsonyan tartása, a tagállamok közötti kereskedelem elősegítése a valutaváltási költségek kiküszöbölésével. A hatékonyság mellett azonban az eurónak másodlagos szerepet is szántak az európai vezetők. Az Európai Bizottság szerint „az euró az EU polgárai számára az európai identitás kézzelfogható szimbóluma,” s amelyre a polgárok „egyre büszkébbek” lesznek, amint az euróövezet bővül, s a használatában rejlő előnyök megsokszorozódnak.²²

Ezt a célt nem sikerült elérni. Az Eurobarometer-kutatások szerint a „Mit jelent Önnek személyesen az Európai Unió?” kérdésre az eurót említők aránya 2004 őszén volt a legnagyobb (44%). Azóta a 33-40 százalékos közötti sávban mozog. 2010 és 2012 őse között 40-ről 35-re csökkent az említések aránya. A eurózónán kívüli országokban természetesen még alacsonyabb az említettség, Magyarországon legutóbb 18 százalék jelölte be az eurót²³.

Jelenleg 17 európai tagállam használja az eurót törvényes fizetőeszközüül,²⁴ s míg az Egyesült Királyság és Dánia megtarthatták régi fizetőeszközüket, mivel lakosságuk egy népszavazás keretében elutasították az új pénznem bevezetését, az új tagállamok számára ez a választás már nem lehetséges; mind kötelesek idővel lecserélni régi fizetőeszközüket az euróra. Lettország a 2014-es, míg Románia a 2015-ös év elején tervezi az euró bevezetését,²⁵ a többi új tagállamnak pedig jelenleg még nincs hivatalos céldátuma.

Az euró bevezetése a maastrichti kritériumok, azaz néhány szigorú makroökonómiai és pénzügyi mutató teljesítésétől függ²⁶, a gazdasági- és eurókrízis fejleményeire reagálva azonban több új tagállam vezetői is olyan kijelentéseket tettek, amelyek arra utalnak, hogy ódzkodnak az euró bevezetésétől. Orbán Viktor 2012 októberében tett kijelentése szerint Magyarország számára „felelőtlenség lenne bevezetni az eurót”. Petr Nečas cseh miniszterelnök egy évvel korábbi brüsszeli útján pedig kijelentette, hogy az euró bevezetésével járó nehézségek elég nyilvánvalóvá váltak ahhoz, hogy a cseh lakosság véleményét referendumon kérjék ki, valóban támogatják-e az euró bevezetését.²⁷

Regionális politika

A 2004-ben csatlakozott országok a legtöbb gazdasági mutató szerint továbbra is elmaradnak az EU15 országaitól. Míg 2011-ben az 1 főre eső GDP értéke az új tagállamokban sehol sem érte el az EU-s átlagot (ami kb. 30 ezer euró körül mozog), addig a régi tagállamok ezt legalábbis mind megközelítik, a leggazdagabbak pedig a 20 százalékot is meghaladó mértékben túl is szárnyalják.²⁸

21 Európai Bizottság (2013). Miért született meg az euró. http://ec.europa.eu/economy_finance/euro/why/index_hu.htm

22 Európai Bizottság (2013). Az euró. http://ec.europa.eu/economy_finance/euro/index_hu.htm

23 Standard Eurobarometer 62-78.

24 Európai Központi Bank (2013). Az Euroövezet térképe 1999-2011. <http://www.ecb.int/euro/intro/html/map.hu.html>

25 European Commission (2013). Who can join and when? http://ec.europa.eu/economy_finance/euro/adoption/who_can_join/index_en.htm

26 EU Vonal (2013). Mikor vezet be Magyarországon az eurót? http://www.euvonal.hu/index.php?op=kerdesvalasz_reszletes&kerdes_valasz_id=31

27 Pop, V. (2011). Czech PM mulls euro referendum. *Euobserver*. <http://euobserver.com/political/114118>

28 Eurostat (2012) GDP per capita in PPS. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/mapToolClosed.do?tab=map&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tec00114&toolbox=types>

Ha az országos mutatókat régiós szinten is megvizsgáljuk, láthatjuk, hogy a gazdaságilag elmaradott tagállamok legtöbb régiója – gyakorlatilag az összes a fővárosaikon kívül – még a 75%-os értéket sem éri el; azt a szintet, amely Nyugaton csak elvétve található a mediterrán országok és Wales egyes régióiban.²⁹

A régiókon belül máig fennálló területi és társadalmi egyenlőtlenségek mérséklése érdekében hozta létre az EU a regionális politikát. Az EU 2007 és 2013 között 347millárd eurót költött regionális politikára, amely különböző alapok útján hivatott az infrastruktúra és a munkanélküliség regionális különbségeinek csökkentésére. Az alapok nagy része, több mint háromnegyede (283 milliárd euró) a „Konvergencia – a régiók közti szolidaritás” célkitűzésre összpontosít, amely kifejezetten azoknak a régióknak nyújt támogatást, amelyek egy főre eső GDP-je nem haladja meg a közösségi átlag 75%-át.³⁰

A program hátulütője, hogy a régi tagállamok továbbra is kapják a támogatást: *Egyes olyan régiók, amelyek már a két legutóbbi bővítési kör előtt is az EU-hoz tartoztak, csupán azért kerültek a 75%-os küszöb fölé, mert az újabb tagállamok csatlakozásával az EU átlagos GDP-je csökkent. Ezeknek a térségeknek továbbra is szüksége van a kohéziós politika által biztosított támogatásra, és ezek 2013-ig fokozatosan megszűnő támogatásban részesülnek*³¹.

A 2007-2013 közötti regionális politikai költségvetés idején az EU15 egy főre eső GDP-je 110 százaléka az összeurópai átlagnak, és enyhén csökkenő tendenciát mutat.³² Az egyes új tagállamok GDP-értéke továbbra is nőtt, ám korántsem mindegyik állam esetében. A leggazdagabb új tagállamok egy főre eső GDP-je stagnált vagy visszaesett 2007-ről 2011-re: Csehország az EU-átlag 83%-áról 80%-ára, Észtország 70%-ról 67%-ra, Szlovénia 88%-ról 84%-ra. A kohéziós alapok hatása tehát korlátozottnak bizonyult.

Valamelyest árnyalja az új tagállamok felkapaszkodásáról kialakított negatív képet, ha figyelembe vesszük azokat a szegénységi mutatókat is, amelyek az egyes országokon belüli társadalmi leszakadást mérik. 2011-ben Európában minden negyedik lakos a szegénység vagy a társadalmi kirekesztettség veszélyének volt kitéve.³³ Bár több új tagállam (mint Románia [49%], Lettország [40%] vagy Magyarország [31%]) itt is sereghajtó, az elmúlt hat évben jelentős változás érzékelhető ezen mutatók tekintetében. Míg a szegénység veszélyének a régi tagállamok lakosságának 21-23%-a volt kitéve, addig az új tagállamokban a 2005-ös 41%-ról 2011-re 31%-ra csökkent.³⁴ S bár a regionális programok csupán egy részének célja az általános szegénység kiküszöbölése, a szegényebb országok felzárkózása a társadalmi kirekesztettség tekintetében némi bizakodásra is okot ad.

29 (Krueger, 2011, 3.o.)

30 Európai Bizottság (2013). Az EU kohéziós támogatása – fontosabb mutatók. http://ec.europa.eu/regional_policy/thefunds/funding/index_hu.cfm

31 Európai Bizottság (2013). Regionális politika - Inforégió http://ec.europa.eu/regional_policy/how/index_hu.cfm

32 Regionális szinten sajnos még nincs átfogó elemzés e tekintetben.

33 Eurostat (2012). In 2011, 24% of the population were at risk of poverty or social exclusion. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/3-03122012-AP/EN/3-03122012-AP-EN.PDF

34 Eurostat (2013). People at Risk of Poverty and Social Exclusion. http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_peps01&lang=en

Politikai intézmények

Az EU három fő politikai intézménye közül a Tanács kormányközi szervezetként, a Parlament és a Bizottság pedig szupranacionális szervezetként működik. Bár az EU jelentős befolyással bír a tagállamok gazdaságára és jogalkotására, mint politikai intézmény meglehetősen korlátozott hatáskörrel bír. A fő döntéshozó szerve az EP nem dönthet kulcskérdésekben az ET nélkül, a végrehajtó szerepet betöltő EB és a brüsszeli bürokrácia pedig távol áll a polgárok nagy részétől.

Az ötévente választott EP a nemzeti parlamentekhez hasonlóan 3 fő feladatot lát el az uniós jogalkotásban: megvitatja és elfogadja (1.) az európai jogszabályokat, (2.) a költségvetést és (3.) ellenőrzi a többi uniós intézményt.³⁵ A három jogkör közül azonban egyikben sem dönthet az EP egyedül, hanem csak az ET-vel közösen vagy az után. Az egyetlen jelentős jogkör, amelyben az EP egyedül dönthet, az a bizalmatlansági indítvány benyújtása az EB-vel szemben. Ennek a mindennapi politikában kisebb szerepe van; ez a jogkör viszonylag ritkán használt s elsősorban az Unió demokratikus ellenőrzését erősíti.³⁶

Az Európai Bizottság elnökéhez hasonlóan, Európa egészét képviseli az ET elnöke, jelenleg Van Rumpoy személyében. A tagállamok állam- illetve kormányfői által 2,5 évre megválasztott elnök az ET munkájának kontinuitását hivatott képviselni, ahol az elnökségek félévenként rotálnak a tagállamok között. Az ET-gyűlések felügyeletén kívül fő feladata az Unió külső képviseletének ellátása a közös kül- és biztonságpolitikához tartozó ügyekben.³⁷

Az utóbbi években tapasztalható gazdasági válság és Európa-ellenes közhangulat terjedése következtében felvetődik a kérdés, vajon növelné-e az EU legitimitását, ha a Bizottság vagy akár a Tanács elnökének megválasztásába nagyobb beleszólásuk lenne a polgároknak. Martin Adahl, svéd újságíró szavaival élve így is feltehetnénk a kérdést: Miért van az, hogy Európa lakossága többet tud Obamáról, Romneyről, mint Barrossoról vagy Van Rompuyról? Talán azért, mivel az EU polgárai nem választhatják közvetlenül saját elnöküket.³⁸ Marga Barosso is érintette ezt a kérdéskört legutóbbi évértékelő beszédében 2012-ben, amelyben a politikai pártokat arra sürgette, hogy a legközelebbi európai választás ideje előtt nevezzék meg nyíltan az általuk preferált jelöltet, aki majd a helyét átveszi.³⁹ Barosso szerint, ha az EP-választások következménye egy kvázi választási csoport lenne, ami később az elnököt jelölné, az talán segítené abban, hogy a polgárok jobban foglalkozzanak Európával, s esetleg a további integrációt is támogassák. Lehet, hogy a hagyományosan alacsony, 40% körüli részvételi arányon is javítana.

35 Európai Parlament (2013). Kinevezési eljárások. <http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/hu/0040e8bfb3/Kinevez%C3%A9si-elj%C3%A1r%C3%A1sok.html>

36 Az EP eddig sosem hívott vissza egyetlen Bizottságot sem, bár többször került már sor bizalmatlansági indítvány benyújtására. Legutóbb 1999-ben Jacques Santer vezette korrupció gyanúja keveredett bizottságot fenyegették meg bizottsági indítvány benyújtásával, akik ezután önként lemondtak. Lásd. BBC (2009). Democracy Live: „14 January 1999: Crisis in teh EU.” http://news.bbc.co.uk/democracylive/hi/historic_moments/newsid_8207000/8207105.stm

37 Európai Tanács (2013). Az Európai Tanács elnöke. <http://www.european-council.europa.eu/the-president/the-presidents-role?lang=hu>

38 Adahl, M. (2012). Time to elect the EU president. *Presseurop*. <http://www.presseurop.eu/en/content/article/2331851-time-elect-eu-president>

39 Fitzgibbon, J. (2012). An Elected European President? *Project-Syndicate*. <http://www.project-syndicate.org/online-commentary/european-commission-president-barroso-eu-elections-by-john-fitzgibbon>

Ugyanakkor a 2012 tavaszi Eurobarometer kutatás azt mutatta, hogy a megkérdezettek számára nem jelentene sokat a közvetlen elnökválasztás. Arra a kérdésre, hogy „*Mi erősítené a legjobban azt az érzést, hogy Ön európai állampolgár?*”, csupán 17 százalék jelölte be a közvetlen EU-elnök választását, mint opciót. Magyarországon ez az arány 12%⁴⁰.

A vélemények a működés szempontjából is megoszlanak avval kapcsolatban, hogy a közvetlen elnökválasztás Európának valóban jót tenne-e. Bartolini szerint ez hozzájárulna a konszociációs törvényhozási ethosz lerombolásához, ami eddig az EU működését fémjelezte, és annak sikerét garantálta.⁴¹ Az EB sok olyan döntéshozásért felelős, amiről kevés fogalma van az állampolgároknak, és ezekhez technokrata politikusokra van szükség. Tény, hogy az élelmiszer-címkézési szabályok, a határátlépés elektronikus regisztrációja, vagy a pénzügyi tranzakciós adókkal kapcsolatban az európai polgár eleve meglehetősen kevésbé jártas, s ezért nehezen lenne elvárható, hogy jól informált döntést hozzon arról, ki képviselné legjobban ezen szakpolitikai érdekeket az Unió berkein belül. Viszont amíg ez így marad, addig az emberek nehezen fogják közel érezni magukhoz az EU-t, ami sokak számára továbbra is jórészt egy távoli és átláthatatlan bürokratikus intézményrendszer marad.

Jogrendszer

A gazdasági és politikai struktúra működését közös jogrend szabályozza. Az EU-s jogrend olyan különleges nemzetközi jogrendszer, amely a tagországok jogrendjével párhuzamosan működik, és sok területen, különösen a gazdasági és szociális területeken elsőbbséget élvez. Az EU jogrendje újraértelmezi a tagállamok nemzeti szuverenitását az uniós állampolgárság és a schengeni térség bevezetésével. Az uniós jog értelmezésével a luxemburgi székhelyű Európai Bíróság foglalkozik.

Az uniós állampolgárság fogalmát jelenlegi formájában a maastrichti szerződés vezette be 1993-ban, s benne a polgárok számára rögzíti a (1) tagállamok területén való szabad mozgást, (2) az aktív és passzív választójogot az európai parlamenti és a helyhatósági választásokon, illetve (3) biztosítja bármely más EU-s tagország diplomáciai védelmét. Az uniós jog nem helyettesíti, és nem váltja ki, csupán kiegészíti a nemzeti állampolgárságot.⁴²

A lisszaboni szerződés 2012. május 9. óta lehetővé teszi, hogy az európai polgári kezdeményezésen keresztül, az EP-n és az EB-n kívül a polgárok is jogalkotási javaslatokat terjesszenek elő. A kezdeményezés indításához 1 millió polgár aláírása szükséges, s 2012 óta már jó pár ilyen kezdeményezés megvitatását fogadta el a Parlament.⁴³

40 Standard Eurobarometer 77.

41 (Bartolini & Hix, 2006)

42 EU Vonal (2013). Az Uniós polgársághoz kapcsolódó jogok. http://www.euvonal.hu/index.php?op=tenyek_attekintes&id=19

43 Néhány érdekes progresszív példa a kezdeményezések közül tartalmazza az EU területén huzamosabb ideig tartózkodó harmadik országbeli állampolgárok számára a politikai jogok kiterjesztését, egy másik kezdeményezés pedig a feltétel nélküli jövedelem (unconditional basic income) bevezetését. Akadnak viszont konzervatív petíciók is, mint pl. az embrió kutatásokban való felhasználásának betiltása. A kezdeményezések parlamenti megvitatására leghamarabb 2013 ősze után kerülhet majd sor. Lásd. Az Európai Polgári Kezdeményezés honlapját: <http://ec.europa.eu/citizens-initiative/public/initiatives/ongoing>

Az uniós polgárjogok elméletileg minden uniós állampolgárt automatikusan megilletnek. A gyakorlatban azonban ez az elv nem érvényesül maradéktalanul a szabad mozgáshoz való jog tekintetében. Az EU-s törvények szerint az új tagállamokból érkező munkavállalók szabad mozgása hazájuk csatlakozásának időpontjától számított maximum 7 éves átmeneti időszak alatt korlátozható.⁴⁴ 2007-es csatlakozásuk óta Románia és Bulgária állampolgárai munkavállalási joga korlátozva van, de egyes országok szeretnék, ha ez a korlátozás 2014 után is érvényben maradna. Nagy-Britannia kormánya már idén jelezte, hogy negatív kampány indítását tervezi a potenciális román és bolgár munkavállalók távoltartása érdekében.⁴⁵ Ha a kampány valóban megvalósul, az Nagy-Britanniában hozzájárulhat a keleti tagállamokból érkező munkavállalókkal szembeni ellenérzések erősítéséhez, valamint csökkentheti az unió polgárai között amúgy is alacsony mértékű szolidaritás érzését.

Két évvel a maastrichti szerződés után, 1995-ben lépett érvénybe a schengeni határról szóló egyezmény. Ez az egyezmény az egységes vízumpolitika, valamint a schengeni térségen belül utazó személyek ellenőrzésének megszűnését jelenti. A tagállamok közötti határok felszámolása együtt járt a külső határok megerősítésével, a rendőrségi és bírói (EUROPOL), illetve a hírszerzési (SIS) együttműködéssel is.⁴⁶ A schengeni övezethez sem csatlakozott minden tagállam: Nagy-Britannia csupán a rendőri együttműködésben vesz részt, Románia és Bulgária pedig csak aláírói az egyezménynek, de jelenleg még nem alkalmazzák.

Szintén pán-európai intézménynek számít az 1952-ban alapított Európai Bíróság. A Bíróság az uniós jog értelmezésével foglalkozik, felülvizsgálja a többi EU-s intézmény jogszerű működését, és gondoskodik arról, hogy a tagállamok teljesítsék a Szerződésekből eredő kötelezettségeiket.⁴⁷

Szimbolikus elemek

Az európai zászló, a himnusz, az Európa-nap és az EU jelmondata tartoznak az Unió hivatalos jelképei közé. Az első három jelképet a milánói csúcson, 1985-ben fogadták el az EU vezetői, a mottó pedig 2000 óta használatos. Az európai jelképek nem szerepelnek hivatalos EU-s szerződésben; a 2004-es alkotmánytervezetben megjelentek ugyan, de a Franciaországban és Hollandiában elbukott referendum miatt ezek sem váltak az uniós jog részévé.⁴⁸

Az EP azonban nem értett egyet az alkotmány feladásával, és sajnálta, hogy a jelképek nem váltak hivatalossá, ezért 2008-ban javasolt és a Tanács segítségével elfogadott egy módosító határozatot.⁴⁹ Ez a határozat megszabja, hogy a szimbólumokat az EP-hez kapcsolódó helyszíneken, ceremóniákon, illetve dokumentumokon kell használni, ezeken kívül azonban nem kötelező a használatuk.

44 Európai Bizottság (2013). Bővítés – átmeneti rendelkezések. <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=466&langId=hu>

45 Syal, R. (2013). Immigration: Romanian or Bulgarian? You won't like it here. The Guardian. <http://www.guardian.co.uk/uk/2013/jan/27/uk-immigration-romania-bulgaria-ministers>, ennek kapcsán pedig napokon belül érkezett egy ironikus román válasz is. Lásd. BBC (2013). Romania campaign mocks UK anxiety about worker influx. <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-21291847>

46 EU Vonal (2013). Schengeni Egyezmény. <http://www.euvonal.hu/index.php?op=szerzodesek&id=4>

47 Curia (2013). Általános bemutatás. http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_6999/

48 (Miller, 2008, 6.o.)

49 (Miller, 2008, 7.o.)

Az EU szimbólumai tehát a következők:

- *Zászló* – kék mezőben 12 csillagot ábrázol. A kör az egységet jelképezi; a csillagok és a tagállamok száma között nincs összefüggés. Története 1955-re nyúlik vissza, eredetileg az Európa Tanács választotta ekkor jelképül.
- *Himnusz* – Ludwig van Beethoven 1823-ban komponált IX. szimfóniájából az Örömhimnusz. Az EU szintén az Európa Tanácstól vette át a himnuszot. Az EU honlapja szerint az Óda Schillernek az emberek közti testvériségről szóló idealista látomását fejezi ki, amit Beethoven is osztott. Az Unió honlapja szerint az európai himnusz nem arra hivatott, hogy az uniós országok nemzeti himnusza helyébe lépjen, hanem arra, hogy a tagországok közösen vallott értékeit ünnepelje.⁵⁰
- *Európa nap* – Az Európai Unió eszmei hátterét 1950. május 9-én fogalmazta meg egy beszédében Robert Schuman, francia külügyminiszter. A Schuman-beszéd emlékére május 9-ét választották meg az EU vezetői Európa napjaként. Ezen a napon ünnepségeket és különböző tevékenységeket rendeznek a tagországokban, amelyek célja az, hogy állampolgárok megismerhessék az uniós intézményeket és közelebb kerüljenek egymáshoz.
- *Mottó* – „Egyesülve a sokféleségben” jelszót 2000-ben fogadta el az EU. A mottót egy pályázat keretében 80 ezer diák javaslatai közül választották ki.⁵¹

Az európai szimbólumok közül a polgárok leggyakrabban a zászlóval találkozhatnak, amely rendszerint ki van függesztve minden jelentősebb államképviseleti szerv, hivatal és iskolák homlokzatán a nemzeti zászló mellett. Akadnak azonban kivételek e tekintetben is. Február hó nagy részében például nem tűzte ki a magyar Parlament az európai zászlót, annak ellenére, hogy ez idő alatt Herman Van Rompuy ET-elnök is Budapesten folytatott tárgyalásokat.⁵²

A 2012 tavaszi Eurobarometer-kutatásban a megkérdezettek 83 százaléka jó európai szimbólumnak tartotta az uniós zászlót. Ugyanakkor csupán 53 százalék azonosult ezzel a szimbólummal, míg 38 százalék nem. A megkérdezettek bő fele (54%) értett egyet azzal, hogy az uniós zászlót minden középületre ki kellene tenni a nemzeti zászló mellé, 36 százalék ezt nem támogatta. Utóbbiak aránya 2007 tavaszához képest 5 százalékkal emelkedett. Magyarországon tavaly májusban 34 százalék nem támogatta a zászló kihelyezését, ami 8 százalékpontos emelkedésnek felel meg.⁵³

Oktatási- és kulturális programok, média

A különböző csereprogramokon és lakossági fórumokon keresztül az Európai Unió komoly erőfeszítést tesz azért, hogy az oktatáson, kultúrán vagy médián keresztül megszólítsa a polgárokat.

Az oktatás terén fontos megemlíteni a bolognai folyamatot, amelynek célja a felsőoktatási rendszer egységesítése. A tagállamok oktatási miniszterei által 1999-ben aláírt Bologna Nyilatkozat ennek érdekében bevezette a máig használatos 3 képzési ciklust (alap-, mester- és doktori képzés), és az európai kreditgyűjtési rendszert (ECTS) is.

⁵⁰ Európai Unió (2013). Az európai himnusz. http://europa.eu/about-eu/basic-information/symbols/anthem/index_hu.htm

⁵¹ (Miller, 2008, 5.o.)

⁵² ATV (2013). A székely zászló kint van a Parlamenten, az EU-s nincs. http://atv.hu/belfold/20130227_a_szekely_zaszlo_kint_van_a_parlamenten_az_eu_s_nincs

⁵³ Standard Eurobarometer 77.

Az egységes kreditátviteli rendszer lehetővé teszi az átjárhatóságot a cserediák és ösztöndíjprogramok megvalósítása révén a tagállamok oktatási intézményei között. Ezen programok közül kétségtelenül a legsikeresebb az Erasmus, amelyben 1987-es megalapítása óta csaknem 3 millió diák vett részt.⁵⁴ A fél- vagy egyéves külföldi egyetemeken eltöltött időszak hozománya nem csak a diákok tanulmányi életét gazdagítja, hanem jelentős mértékben hozzájárul interkulturális és nyelvtanulási készségeik fejlesztéséhez is. Az Erasmushoz hasonló, bár kevésbé bejáratott programok léteznek az EU Egész életen át tartó tanulás programjának keretében alap- és középiskolák (Comenius), szakközépiskolák (Leonardo da Vinci), valamint felnőttek számára (pl. Grundtvig) is.⁵⁵

A lakossági oktatási fórumok közül említést érdemel az Európai év, amelynek keretében az EP minden évben egy bizonyos témával kapcsolatban tart Európa-szerte előadásokat. 2013-ban az előadások az uniós polgárság biztosította jogok népszerűsítésének jegyében zajlanak. S bár az Európai év idei eseménynaptárában jelenleg még nem szerepel minden tagállam, remélhetőleg a szemináriumoknak helyt adó országok listája a jövőben még bővülni fog.⁵⁶

Az Európai évhez hasonló oktatási programokat tart a Vita Európa jövőjéről című országjáró fórum is.⁵⁷ Az EB által 2012 szeptemberében kezdeményezett vitaforum keretében havi 2-3 alkalommal látogatnak el Európa Biztosok valamely európai város helyszínére, ahol különböző politikai témákról tartanak vitákat az érdeklődő helyi közönséggel. A Debating Europe online vitaforumon pedig ugyanilyen jellegű viták folynak napi rendszerességgel. A fórum lehetőséget ad a polgárok számára, hogy kérdéseket tegyenek fel az EU vezetőinek.⁵⁸ A 2011-ben indult online felületnek mára 80 ezer Facebook-követője van.

A kulturális programok közül mára közismertté vált az Európa Kulturális Fővárosa cím. Az EU kulturális miniszterei által létrehozott eseménysorozat deklarált célja, hogy elősegítse az egyes európai kultúrák egymással való megismertetését, ezzel is láthatóvá téve az Unió állampolgárai számára az integrációt.⁵⁹ Az első EKF Athén volt, idén pedig Marseille és Kassa közösen töltik be a posztot.

A lakossági ügyekről való tájékoztatást a különböző európai hírportálok (Eurovoice, EuObserver) és az Euronews hírcsatorna segítik. Az utóbbit 1995-ben alapította a Bizottság azzal a céllal, hogy többségében európai híreket sugározzon. Alapítása idején a hírcsatorna öt nyelven sugározta adásait, ez mára 11-re bővült, s 2013 végén további két nyelvvel (görög és magyar) is gazdagodik majd a közvetítés. Az Euronews jelenleg 370 millió háztartásban fogható, ami széleskörű potenciális nézőközönséget biztosít a csatorna számára⁶⁰.

54 European Commission (2013). The Erasmus Programme - Studying in Europe and more. http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-programme/erasmus_en.htm

55 European Commission (2013). The Lifelong Learning Programme: education and training opportunities for all. http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-programme/index_en.htm

56 Európai Unió (2013). Rendezvénye: A polgárok európai éve (2013). <http://europa.eu/citizens-2013/hu/events>

57 Európai Bizottság (2013). Vita Európa jövőjéről. http://ec.europa.eu/european-debate/index_hu.htm

58 Debating Europe elérhető itt: <http://www.debatingeurope.eu/about/>

59 EU Vonal (2013). Mit jelent az Európa Kulturális Fővárosa cím? http://www.euvonal.hu/index.php?op=kerdesvalasz_reszletes&kerdes_valasz_id=1158

60 Hermann, I. (2013). Kert Attila vezeti az Euronews-t. Figyelő. http://www.figyelo.hu/cikkek/384833_kert_attila

Az EU oktatási eszköztára sokrétű és változatos programokat tartalmaz, amin keresztül az Unió aktívan próbál a polgárok felé nyitni. Ez különösen igaz az országjáró „oktató” körutak vagy vitaforumok esetében, amelyek a legjobb példái annak, miképp lehet az EU intézményeit és a polgárokat közelebb hozni egymáshoz. Ezen fórumok sikerére azonban továbbra is jellemző az a politikai kommunikációs tanulmányokban már számtalanszor megfigyelt tendencia, miszerint a kommunikációs csatornák leginkább a politika iránt eleve érdeklődőkhöz juttatják el a híreket. Az európai hírportálok is tehát jellemzően az internetet rendszeresen használó (angolul is olvasó) lakosság körében lehetnek hatékonyak, s azon belül is azok csoportjában, akik eleve érdeklődnek az európai ügyek iránt. Az internet rendszeresen nem használó és politikai hírekre kevésbé vevő polgárokat ezek a kezdeményezések továbbra is nehezen fogják megszólítani.

Hasonlóképp *niche* közönséget érintenek a túlnyomórészt felsőoktatási szinten foglalkoztatott oktatási reformok és programok is. A bolognai rendszer és az Erasmus-programok az ifjúság kevesebb mint 50%-át érintik – azokat, akik a középiskola befejezése után még tovább tanulnak –, s közülük sem mindenki számára elérhetőek a kompetitív alapon elnyerhető ösztöndíjprogramok. Amint a portugál szociológus professzor Sousa Santos is fogalmazott, a demokratikus deficit mellett az Európai Unió másik fő problémája az, hogy nem rendelkezik közös oktatásanyaggal. Szerinte a polgárok addig nem fogják maguknak érezni az EU-t, amíg az iskolákban nem teszik az európai értékeket a közös tanterv részévé. Az európai oktatási rendszer továbbra is nemzeti realitásokon alapszik.⁶¹ Az európai értékek, a közös történelem vagy irodalmi örökség oktatása nélkül nehéz elvárni, hogy a polgároknak közös európai tudat fejlődhesen.

Következtetések

A nemzeti politika reakciója, a válságkezelés nehézségei

Az EU romló megítélése és az euroszeptikus vélemények és pártok erősödése védekező helyzetbe, óvatosságra kényszeríti a korábban integrációpárti politikai szereplőket is. Visszafogottabbá válik az Európai Unióval kapcsolatos retorika, háttérbe szorulnak az európai témák, a hagyományos pártok retorikájában is megjelennek az EU-kritikus kijelentések, a pártok igyekeznek távolságot tartani az EU-tól, felerősödnek a tagállami érdekek, óvatosabbá válnak az integráció elmélyítését és európai reformokat érintő nyilatkozatok, a téma szinte lekerül a napirendről.⁶²

Jól magyarázzák ezek a reakciók az európai gazdasági válságkezelés akadozását. Ahhoz ugyanis először a politikai és legitimációs vákuum betöltésére lenne szükség, amire ilyen helyzetben a nemzeti kormányok nem vállalkoznak. A rendelkezésre álló alábbi lehetőségek közül a legkisebb társadalmi ellenállást kiváltó, legkisebb politikai kockázattal járó megoldásokat részesítik előnyben.

61 Euronews (2013). „Citizens need to feel the EU is theirs.” <http://www.euronews.com/2013/01/21/citizens-need-to-feel-the-eu-is-theirs/>

62 Ld. fent a hagyományos pártok igazodásáról, az euroszeptikus pártok tematizációs sikeréről szóló részt, a ciprusi válság kapcsán Angela Merkel visszafogott magatartását a német választásokra való tekintettel stb.

Az alkotmányos válság megoldására három út áll rendelkezésre:

1. Magas jogi és politikai kockázatokkal járó átfogó alkotmányos reform – egy európai konvent összehívásával új EU-szerződés alkotása, vagy az eddigi szerződések átfogó módosítása. A folyamat végén a szerződést minden tagállamnak ratifikálnia kell, ami sok esetben népszavazással jár. E hosszú és bizonytalan kimenetelű folyamat a jelen helyzetben egyik szereplő számára sem tűnik valós lehetőségnek.
2. Apróbb, pragmatikus változtatások, amelyek még nem érik el azt a szintet, amihez a szerződések átfogó revíziójára lenne szükség. Néhány tagállamban (pl. Írországbán, Hollandiában és az Egyesült Királyságban) azonban a részleges szerződésmódosításhoz is népszavazás lehet szükséges, így ezzel a megoldással is csak korlátozottan lehet élni.
3. Differenciált integráció – mivel ez jár a legkevesebb ellenállással, az utóbbi években ebbe az irányba mozdult el a reformokat célzó együttműködés. Több változata, elnevezése létezik: á la carte Európa, többsebességes Európa, változó geometriák. Ez a megoldás lehetővé teszi az integrációt a haladni kívánó tagállamok számára abban az esetben is, ha nem minden tagállam kíván benne részt venni. A differenciált integráció megvalósítására sok eszköz áll rendelkezésre: az EU-szerződés megerősített együttműködésről szóló szabálya, a kormányközi koordináció az EU-szervezetének felhasználásával, nemzetközi jogi együttműködés az EU-n kívül.

Bár a differenciált integráció megoldást kínál a nagyobb reformtól való félelemre, hiszen megteremti az integráció elmélyítésének lehetőségét, hosszú távon mégis veszélyes lehet az Unió számára. Ha a különböző együttműködésekben részt vevő tagállamok száma és köre elér egy túl nagy mértéket, az már veszélyeztetheti az EU összetartását, felerősítheti a centrifugális erőket. Ezért ha az EU tagállamai folytatni kívánják az integrációt, közép- és hosszú távon mindenképpen bele kell vágniuk az átfogó alkotmányos reformba.⁶³

Teendők az integráció elmélyítése és az európai identitás erősítése érdekében

Az eddigi tapasztalatok megmutatták, hogy az integráció mélyítése önmagában nem alakítja ki az egységes európai identitást, a közösségi- és összetartozás-érzést. A nemzetek és hagyományok sokasága miatt feltehetően illúzió abban hinni, hogy a nemzeti identitások valaha is felválthatóak lesznek egy európai identitással. Mivel azonban a nyugati államokra jellemző a sokféle identitás egymás mellett élése, így az európai identitás megerősítése, a nemzeti identitás mellé történő felzárkóztatása megvalósítható. Tartalmát és sikerességét pedig leginkább épp az határozza meg, hogy miként formálódnak a nemzeti identitások, az európai ugyanis ezek függvénye.

⁶³ Brozus, L.; Kietz, D.; von Ondarza, N. (2011). Die Entwicklung des EU-Systems zwischen Reformdruck und Integrationsmüdigkeit. Möglichkeit und Grenzen des Pragmatismus. in: Entwicklungsperspektiven der EU. Herausforderungen die deutsche Europapolitik. (Hg. Bendiek, A.; Lippert, B.; Schwarzer, D.) SWP-Studien 2011/5. 10-14. oldal. http://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/studien/2011_518_bdk_lpt_swd_ks.pdf

Az európai közösségi tudat szimbolikus, érzelmi alapja biztosan nem lesz annyira erős, mint a nemzetállami identitás esetén. Ám ez nem jelenti azt, hogy ne lehetne közel vinni az európai polgárokhoz. Ezért:

- A visszahúzóds helyett bátran reflektálni kell az emberek aggodalmaira, félelmeire.
- Törődni kell a polgárok szorongásával és az EU működésével kapcsolatos meg nem értésükkel, információhiánnyal.
- Tagállami és európai szinten is bátran, határozottan kell beszélni az integráció céljairól, előnyeiről és hátrányairól.
- Az elérendő politikai közösség alapelveit nemzeti és összeurópai vitákban kell megbeszélni és továbbfejleszteni.
- Azeurópai identitást nemanemzetivel szemben, hanem annak mintegy „meghosszabbításaként” kell értelmezni.

Irodalomjegyzék

- Bakk Miklós (2008): Politikai közösség és identitás, Kolozsvár 61-63.
- Bartolini, S & Hix, S. (2006). Politics: The Right or the Wrong Sort of Medicine for Europe. *Notre Europe*. http://personal.lse.ac.uk/hix/Working_Papers/NotreEurope_Hix%20Bartolini.pdf
- Bayer József: Európai kultúra - európai identitás. In: Karikó S (szerk.) Európaiság. Politikai és morális kultúra. Budapest: Áron Kiadó, 2001. pp. 23-41. <http://mek.oszk.hu/02000/02004/02004.htm#5>
- Brozus, L.; Kietz, D.; von Ondarza, N. (2011). Die Entwicklung des EU-Systems zwischen Reformdruck und Integrationsmüdigkeit. Möglichkeit und Grenzen des Pragmatismus. in: Entwicklungsperspektiven der EU. Herausforderungen die deutsche Europapolitik. (Hg. Bendiek, A.; Lippert, B.; Schwarzer, D.) *SWP-Studien 2011/S*. http://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/studien/2011_S18_bdk_lpt_swd_ks.pdf
- Guérot, U. (2013). Zwischen Haushalts- und Legitimationsdefizit: Zur Zukunft der europäischen Demokratie. in: *Aus Politik und Zeitgeschichte*. 6-7/2013. <http://www.bpb.de/apuz/154376/zur-zukunft-der-europaeischen-demokratie>
- György Csepeli (2007): Nemzeti érzés és európai identitás (társszerzők: Örkény, A., Székelyi, Poór, J., Várhalmi, Z.) Budapest: Atlantisz-Balassi
- Issing, O. (2012). Folgen der Finanzkrise. Das System ist korrigierbar. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. <http://www.faz.net/aktuell/feuilleton/debatten/europas-zukunft/folgen-der-finanzkrise-das-system-ist-korrigierbar-12008404.html>
- Krueger, A. (2011). Convergence and disparities in regional Gross Domestic Product. *Eurostat*. Lásd. 3. oldal: „Map 2: GDP per inhabitant, in PPS, by NUTS 2 region, 2008.” http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-11-046/EN/KS-SF-11-046-EN.PDF
- Limbach, J. (2012). Es gibt keine europäische Identität. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. <http://www.faz.net/aktuell/feuilleton/debatten/europas-zukunft/jutta-limbach-ueber-europas-zukunft-es-gibt-keine-europaeische-identitaet-11868798.html>
- Lippert, B.; Schwarzer, D. (2011). Die EU zwischen Zerfall und Selbstbehauptung: Entwicklungen und Handlungsmöglichkeiten. in: Entwicklungsperspektiven der EU. Herausforderungen für die deutsche Europapolitik. (Hg. Bendiek, A.; Lippert, B.; Schwarzer, D.) *SWP-Studien 2011/S*. http://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/studien/2011_S18_bdk_lpt_swd_ks.pdf
- Lippert, B.; Schwarzer, D. (2011). Kurs auf die Politische Union. Die EU sollte jetzt trotz vieler Hürden mehr Integration wagen. *SWP-Aktuell*. 2011/A 52. http://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/aktuell/2011A52_lpt_swd_ks.pdf
- Marcussen, Martin–Risse, Thomas–Engelann–Martin, Daniela–Knopf, Hans-Joachim–Rocher, Klaus (2001): Constructing Europe? The Evolution of Nation-State Identities. In: Christiansen, Thomas–Jorgense, Erik–Wiener, Antje (eds.) (2001): *The Social Construction of Europe*. London–Thousand Oaks, SAGE. 101–120.
- Miller, V. (2008). The European Union Symbols and their Adoption by the Euroepan Parliament. *House of Commons Library*. 6.o.
- Schwan, G. (2012). Wie wollen wir die politische Union in Europa? *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. <http://www.faz.net/aktuell/feuilleton/debatten/europas-zukunft/gesine-schwan-zur-zukunft-europas-wie-wollen-wir-die-politische-union-in-europa-11997005.html>
- Szűcs Zoltán Gábor–Szabó Gabriella: Politika európai térben. Egy kutatási program elméleti keretei *Politikatudományi Szemle XXI/4.* | 81–103. pp. http://www.poltudszemle.hu/szamok/2012_4szam/PoltudSzemle_2012-04.pdf